

POLONEZKÖY (ADAMPOL) (1842-1922)

-Kuruluş, Tabiyet Meselesi, İmar Faaliyetleri ve Sosyal Hayat-

HACER TOPAKTAŞ*

1414'ten itibaren diplomatik ilişkilerin sürdürüldüğü Lehistan ile Osmanlı Devleti'nin münasebetleri XVIII. yüzyıl sonu itibarıyla farklı boyutlara bürünmüştür.¹ XVIII. yüzyılın ikinci yarısını talihsiz bir süreç içerisinde geçiren Lehistan, 1772, 1793 ve 1795'teki Rusya, Prusya ve Avusturya'nın paylaşmalarının ardından siyasi bir teşekkül olarak varlığını yitirdi. Lehistan'ın siyasi ve idari yapısının getirdiği zaafiyet, Lehistan'ın XVIII. yüzyıl ikinci yarısında topraklarını kaybetmesine ve bahsi geçen komşuları tarafından paylaşma uğramasına neden oldu. Zira Lehistan, devlet yapısı gereği Sejm denen meclisin oylarıyla kralını belirlemekteydi. Ayrıca asilzadelerin devlet yönetimindeki etkisi diğer devletlere nazaran çok daha güçlüydü. Bu ise devlete zaafiyetler ve güç kayıpları yaşatmaktaydı. Bu durum diğer devletlerin Lehistan'ın iç işlerine müdahalesine zemin hazırlıyordu. Öyle ki 1733-1738 yıllarında *Lehistan Veraset Savaşları* yaşandı. Söz konusu yüzyılda Rusya'nın Lehistan üzerindeki etkisi peyderpey arttı ve yüzyıl sonunda doruğuna ulaştı. Özellikle üçüncü paylaşım sonrası bağımsızlığını tamamen yitirmesi dolayısıyla birçok Leh çareyi çeşitli ülkelere göç etmekte buldu. Komşusu ve Karlofça Antlaşması'ndan (1699) beri dost olduğu Osmanlı Devleti topraklarına da sığınan Lehler, 1793'teki ikinci paylaşımın beraber getirdiği Boğdan topraklarından başlamak üzere Osmanlı Devleti'ne iltica etti. Osmanlı Devleti bütün

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE, hacertopaktas@gmail.com

¹ Osmanlı-Leh ilişkileriyle ilgili olarak bkz. Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Brill, Leiden 2000; Kemal Beydilli, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien*. München 1976; Nigar Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, [y.y.], İstanbul 1979; XVIII. yüzyıl Osmanlı-Leh ilişkileriyle ilgili olarak bkz. Hacer Topaktaş, *Osmanlı Sefâretnâmeleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2005 ; aynı yazar, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri : Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, *Türk Tarih Kurumu Yay.*, Ankara 2014. XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Leh ilişkilerine dair bazı belgeler için bkz. Musa Şaşmaz, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri*, Altın Post Yay., Ankara 2013. Polonya'da Türk tarihine dair yapılmış çalışmalarla ilgili bkz. Hacer Topaktaş, "Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarihyazımında Türkler ve Türkiye", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (TALİD) C.8, sy. 15, İstanbul 2011, s. 537-590.

XVIII. yüzyıl boyunca ve özellikle ilk paylaşımdan (1772) sonra Lehistan'ın varlığının Doğu Avrupa'nın bekâsı açısından şart olarak görmekteydi. Zira Lehistan'ın Doğu Avrupa'da var oluşu, uluslararası dengelerin sağlanması ve kendi bekâsı açısından da gerekiyordu. Babiâli'nin Doğu Avrupa'da dengelerin kendi aleyhine ve Rusya lehine değişmesinden rahatsız olması ve Rus ilerlemesinden etkilenen iki önemli devlet olarak Osmanlı Devleti ve Lehistan'ı ortak paydada birleştirmişti. Fakat 1790-1792 yıllarında gündeme gelen ve imza edilmesi Babiâli tarafından kuvvetle istenen ve Osmanlı-Prusya ve İsveç ittifaklarıyla genişletilecek Osmanlı-Leh ittifak projesi imzalanamayıp akim kalmıştı.² Lehistan elçisi Franciszek Piotr Potocki'nin çabaları Lehistan Sejmi'ni (meclisi) ve Kral Poniatowski'yi razı etmeye yetmedi.³ Fakat Osmanlı yönetimi 1795'teki üçüncü paylaşım sonrasında da Lehistan'ın bağımsızlığını yeniden kazanması için desteğini sürdürdü.

Lehistan'da ortaya çıkan 1831 Kasım Ayaklanması'nı takiben daha da büyüyen mesele karşısında Lehler, Lehistan'ın ünlü ailelerinden Czartoryskiler'den Adam Jerzy Czartoryski önderliğinde teşkilatlanma yoluna gitmişti. 1836'dan beri başlatılan bu girişimler ancak 1840'larda meyvesini verdi.⁴ Bu dönemde Paris ve Londra merkezli çalışan meşhur *Hotel Lambert*⁵ en önemli direniş bürosuydu. XIX. yüzyılda Rusya'nın Osmanlı Devleti toprakları üzerinde genişlemesinden İngiltere'nin ticarî ve siyâsî çıkarlarının olumsuz etkilenmesi dolayısıyla İngiltere, Rusya'nın ilerlemelerini engellemeye yönelik politikalar yürütmeye başlamıştı.⁶ Düşünülen planlardan birisi de Rusya'nın Kafkasya ordusundan kaçarak Çerkeslere sığınan Lehleri organize ederek Ruslara karşı kullanmaktı.⁷ Bu bağlamda bu işin en iyi örgütleneceği merkez olarak da Osmanlı başkenti görülüyordu. Adam Jerzy Czartoryski'nin teşvikiyle 1841'de İstanbul'da *Şark Ajansı* kuruldu. Ajansı kurmak için Michał Czaykowski yani Mehmed Sadık Paşa 1841'de İstanbul'a gelerek Osmanlı yetkilileri ile görüşmelerde

² 1790 Osmanlı-Prusya ittifakı ile ilgili olarak bkz. Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi, Tahlihi, Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1984.

³ Bu konuda bkz. Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri*.

⁴ Agata Nowak, *Adam pol – Polonezköy- polska osada w Turcji jako ilustracja stosunków polsko-tureckich w XIX i XX wieku*, Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych, Wydział Studiów Międzynarodowych i Dyplomacji, Praca Magisterska, Łódź 2010, s. 42.

⁵ Hotel Lambert faaliyetleri için bkz. Barbara Konarska, *W kriegu Hotel Lambert, Władysław Żamojski w latach 1832-1847*, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1971; M. H. Dziewanowski, "1848 and Hotel Lambert", *Slavonic and East European Review*, 26/67, 1948, ss. 361-373.

⁶ Adam Jerzy Czartoryski'nin İngiltere faaliyetleri için bkz. Radosław Paweł Żurawski vel Grajewski, *Działalność księcia Adama Jerzego Czartoryskiego w Wielkiej Brytanii (1831-1832)*, Semper, Warszawa 1999; aynı yazar, *Wielka Brytania w "dyplomacji" księcia Adama Jerzego Czartoryskiego wobec kryzysu wschodniego (1832-1841)*, Semper, Warszawa 1999.

⁷ Abdullah Temizkan, "Lehistanlıların İstanbul'da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya'ya Lejyon Gönderme Girişimleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 28, 2007, s. 365-367; Konarska, a.g.e., s. 154-165.

bulundu.⁸ Bu ajans Lehistan'dan gelen göçmenlerin gayri resmî temsilciliği olduğu kadar, Lehistan'ın yeniden bağımsızlığını kazanması yönünde yürütülecek hareketlerin merkezi olarak da işlev görecekti ve Balkanlar'daki Slav kökenli Osmanlı vatandaşlarının yardımıyla Rusya'nın Panslavizm hareketlerine engel olmaya çalışacaktı.⁹ Yapılan girişimler birkaç yıl daha sürerken Rusların şiddetli protestolarına maruz kalsa da 1847'de Władysław Zamoyski İstanbul'a geldi. Adam Jerzy Czartoryski ve ekibi Lehistan'ın hürriyetinin yeniden kazanılması için birlik beraberliği ve direnişi öngörüyordu.¹⁰ Düşünülen projelere maddî destek de veren Babîâli, 1848 Ayaklanması sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar ve Leh mültecilere de Rusya'nın baskısına rağmen kucak açmıştı.¹¹ Kendi tebaası olduğu gerekçesiyle iade edilmelerini talep eden Rusya'ya karşı bu kişilerin İslamiyet'i seçerek bu zorunluluktan kurtulmaları önerildi. Böylece birçoğu din değiştirerek Müslüman oldu.¹² Mehmed Sadık Paşa yani Michał Czajkowski bunlardan biridir.¹³ 1853'te Kırım Savaşı dolayısıyla ciddi bir subay kadrosuna ihtiyaç duyan Babîâli, Adam Jerzy Czartoryski'den Sadık Paşa vasıtasıyla subay göndermesini istedi. Bu gelişmeyle beraber I. Kazak Alayı kurulmuş oldu ve bazı Lehler de bu alaya dahil edildi.¹⁴ Ardından Zamoyski önderliğinde *Sultan'ın Kazakları* denen II. Kazak Alayı kuruldu ve bu alay İngilizlerin komutasında savaşta hizmette bulunacaktı.¹⁵ Hatta bu alayda gönüllü Yahudiler de

⁸ Grzegorz Piwnicki, *Polacy wojskowi i zesłańcy w carskiej armii na Kaukazie w XIX i na Początku XX wieku*, Wydawnictwo Adam Marszawek, Toruń 2001, s. 174; Józef Andrzej Teslar, "Unpublished Letters of Adam Czartoryski and Władysław Zamoyski to Lord Dudley C. Stuart and Earl of Harrowby, 1832-1861", *Slavonic and East European Review*, 29/72, 1950, (s. 153-176), s. 160; Musa Gümüş, "Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) ve Osmanlı Devleti'nde Kazak Süvari Alayı", *Turkish Studies*, sy. 5/3, 2010, s. 1366-1370.

⁹ Bu konuda bkz. Jerzy Skowronek, *Sprzymierzeńcy Narodów Bałkańskich*, PWN, Warszawa 1983.

¹⁰ Bkz. B. Czart. rkps. 5492: 397-400.

¹¹ Bkz. Bayram Nazır, *Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007; Musa Gümüş, *1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti'ne Sığınan Leh ve Macar Mültecileri'nin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

¹² Piwnicki, *a.g.e.*, s. 175; Lucyna Antonowicz-Bauer, "Polonezköyü (Adampol) Tarihi", *Polonezköyü* içinde, ed. Lucyna Antonowicz-Bauer, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul 1990, s. 12-14; Temizkan, *Lobi Faaliyetleri*, s. 380.

¹³ Bkz. Kazimierz Dopierała, "Polacy w Turcji Osmańskiej", *Wojna i Pokój, Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku* içinde, Muzeum Narodowe, Stambul, Warszawa 2000, s. 77-79; aynı yazar, "Adampol – Polonezköy", *Wojna i Pokój, Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku* içinde, Stambul, Muzeum Narodowe, Warszawa 2000, s. 81-83; Kemal Beydilli, "Sadık Mehmed Paşa", *DİA*, c. 5, 2008, s. 397-398; Jerzy Stanisław Łątka, *Adampol – Polska wieś nad Bosforem*, Klub Przyjaciół Turcji, Kraków 1992, s. 30-31; aynı yazar, *Polonezköy Adampol: Cennetten Bir Köşe*, çev. Nalan ve Antony Sarkady, Türkiye Dostları Derneği, İstanbul 1992, s. 23-27.

¹⁴ Teslar, *a.g.m.*, s. 156; Adam Lewak, *Dzieje emigracji Polskiej w Turcji 1831-1878*, Nakł. Instytutu Wschodniego, Warszawa 1935, s. 43-82.

¹⁵ Daha bu savaş başında Adam Czartoryski İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti ile arasında bir ittifakı gerekli görüyordu. Bkz. Prens Czartoryski'd Lord Dudley'e mektup, Teslar, *a.g.m.*, s. 166-167.

yer aldı.¹⁶ Fakat savaş sonrasında birlikler dağıtılırken Zamoyski Fransa'ya gitti.¹⁷ Ayrıca II. Kazak Alayı'nda görev yapan Teofil Łapiński'nin üstleneceği görevle bu alaydakilerden oluşacak bir lejyonun Kafkasya'ya gönderilmesi de Hotel Lambert ekibinin gündemindeydi.¹⁸ Bütün bu faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönemde romantik çağ milli şairi, Lehistan'ın ünlü edebiyatçısı ve bağımsızlık faaliyetlerinin öncülerinden Adam Mickiewicz müttefiklerin Leh birliklerini destek yönünde yürüttükleri çalışmalarını teşvik ve destek için 1855'te İstanbul'a geldi.¹⁹ İstanbul bu dönemde Lehistan bağımsızlığının yeniden inşası faaliyetlerinde Paris ve Londra kadar önemli bir merkezdi. Zira Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı oluşturulan birlik ve savaşın sonunda Rusya'nın müttefikler tarafından yenilmesi planları, Lehistan'ın istiklâlinin yeniden tesisi için bir fırsattı. Adam Mickiewicz bu bağlamda İstanbul'da Lehistan lejyonlarının idaresinde ve Paris ve Londra ile koordinasyonun sağlanmasında yer alacaktı. Mickiewicz, faaliyetlerini sürdürmeye başladıktan kısa bir süre sonra yakalandığı kolera sonucu İstanbul'da hayatını kaybetti.²⁰ Kırım Savaşı sonunda Rusya yenilmişti, fakat bu yenilgi Lehistan için bağımsızlığın sağlanması anlamına gelmiyordu. Babiâli'nin bu dönemde Lehistan'a destekleri ve Lehistan'dan Osmanlı Devleti'ne sığınan subay kadrosundan istifade planları istenen başarıyı getirmede. Savaş sonrası Kafkasya lejyonlarından verilen Lehlerin bazıları İstanbul'a dönerek Polonezköy'ün sakinleri arasına karıştı. Böylece Kırım Savaşı'ndan önce temelleri atılan köyün yeni sakinleri ortaya çıktı.

VATANDAN UZAKTA YENİ BİR VATAN: KÖYÜN KURULUŞU

Söz konusu hararetli dönemde Adam Jerzy Czatoryski'nin öncülüğünde 1841 yılında Lehistan'dan gelen sığınmacılar ve diğer bazı Lehlerden oluşacak lejyonların örgütleneceği bir yer olması bakımından şimdiki Polonezköy arazisi Lazarist rahiplerinden satın alınarak köyün ilk temeli atıldı. Resmî olarak bu, 3 Mart 1842'de yapılan

¹⁶ Abraham G. Duker, "Jewish volunteers in the Ottoman-Polish Cossack Units during the Crimean War", *Jewish Social Studies*, 16/3, s. 203-218.

¹⁷ Temizkan, *Lobi Faaliyetleri*, s. 383-385; Piwnicki, *a.g.e.*, s. 174-176.

¹⁸ Bkz. Lewak, *a.g.e.*, s. 117-180. Abdullah Temizkan "Albay Teofil Lapinski ve Lehistan Lejyonunun Kafkasya'daki Faaliyetleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. X, sy. I, 2010, s. 149-150.

¹⁹ Teslar, *a.g.m.*, s. 159-160; Lewak, *a.g.e.*, s. 130-135; Piwnicki, *a.g.e.*, s. 176; Nowak, *a.g.t.*, s. 61. Jarosław Ławski, "Marseille-Istanbul. The forgotten mediterranean journey of Adam Mickiewicz", *Mickiewicz-Turcja-Europa* içinde, red. Joanna Pietrzak-Thebault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficina Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012, s. 117-123. Ayrıca Adam Mickiewicz'i farklı yönlerden değerlendiren yeni bir çalışma olarak bkz. *Mickiewicz-Turcja-Europa*, red. Joanna Pietrzak-Thebault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficina Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012.

²⁰ Michel Masłowski, "La mort de Mickiewicz", *Mickiewicz – Turcja- Europa* içinde, red. Joanna Pietrzak-Thébault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficina Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012, s. 133-146.

bir antlaşma ile gerçekleşti.²¹ Aynı yıl 5000 dönümlük araziye Rusya ile savaşlarda esir edilip köle olarak satılan 12 Lehlin satın alınarak yerleşmesiyle Polonezköy'ün çekirdeği oluşturuldu. 1842 tarihli idarî yönetmeliğe göre köyün konseyi karar verici mekanizma olacak, köye Lehler, en azından Katolik Slavlar kabul edilecek, köye girmek isteyenler tanıdıklarından şahitlik getirecekti.²² O tarihten itibaren de gittikçe büyüyerek atıl bir yerden yaşanması bir mekân haline getirilen Polonezköy, ya da kurucusu Adam Jerzy Czartoyksi'nin adına atfen *Adampol*, İstanbul'un yeni bir gözdesi olma yolunda yavaş yavaş ilerleyecekti. Lâkin köyün kuruluş aşamalarında Lehler birçok sorunla karşılaştı. 1848 ve 1863 Ayaklanmaları sonrası buraya gelen Leh göçmenlerin sayısı arttı. 1850'de koloni temsilcisi Władysław Kościelski, 1852'de ise Stanisław Drozdowski oldu.²³ İlk yerleşimcilerden bazıları, Kaliszli Józef Kowal ve Ignacy Kowiński, Zamośćlü Kazimierz Probota, Ukraynalı Stefan Kalinowski, Antoni Wieruski, Karol Sobieszczański, Ignacy Kępka ve karısı Elżbieta, Jan Dochoda, Wincenty Ryży ve ailesiydi.²⁴ Buradaki sakinler tıpkı kendi topraklarında yaşıyor gibi hayatlarını sürdürmeye çalıştılar ve yeni vatana alışmak zorunda kaldılar. Verilen toprakları ekip biçtiler ve evlerini inşa ettiler. Hayatları rahatlık içerisinde geçmedi. Ancak Polonezköy'ün ilk kuşağının içerisinde hep bir gün Lehistan'a dönmek hayali yattı. Nitekim daha 1842'de Michał Czaykowski (Mehmed Sadık Paşa) şöyle demişti:²⁵

“Tanrı'ya şükredelim, bize Lehistan için dua edebileceğimiz ve Lehistan'la ilgili Lehçe konuşabileceğimiz bu küçük toprak parçasını verdiği için - ve bize vatani döndürmesi ve bizi vatana geri döndürmesi için iyi şeyler yapalım ve dua edelim.”

Zamanla büyüyen köyün arazileri 1880'de başlatılan girişimler nihayetinde 1884'te Prens Adam Czartoryski'nin oğlu Władysław Czartoryski tarafından satın alındı. Władysław Czartoryski Fransız vatandaşı olduğu için onun sağlığında Fransa köydekileri himaye politikası güttü. Ancak kendisinin 1884'te ölmesi Lehler için yeni bir vatandaşlık meselesini doğurdu. Zira varisi ve oğlu Adam Czartoryski Avusturya

²¹ Paweł Ziółkowski, *Adampol (Polonezköy) Osada Polska w Azji Mniejszej-Zapiski historyczne*, Nakł. Autora i Adama Dochody, Poznań 1929, s. 7, 22-23. (Eser Türkiye'de 1922'de basılmıştır, eserin Fransızcası ise 1989'da yayınlanmıştır. bkz. Paweł Ziółkowski, *Adampol (Polonezköy), Sancakçıyan Basımevi, İstanbul 1922; aynı yazar, Adampol-Polonezköy. Colonie polonoise en Asie-Mineure notes historiques*, ISIS, İstanbul 1989. Eserin 1929'da Polonya'da basılan Lehçesi diğer baskılarından bazı kısımları itibarıyla farklıdır, daha geniş bilgiler içerir.) Kazimierz Dopierała, *Adampol - Polonezköy, Ż dziejów Polaków w Turcji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1983, s. 26; aynı yazar, *Polacy*, s. 82; Łątka, *Adampol*, s. 30-32; Nowak, *a.g.t.*, s. 43-47.

²² Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 22.

²³ Antonowicz-Bauer, *a.g.m.*, s. 24-25.

²⁴ *Dom Pamięci Żofii Ryży*, opr. Jolanta Adamska, Rada Ochrony Pamięci Walk i Mięczeństwa, Warszawa 2004, s. 12-15.

²⁵ *Dom Pamięci Żofii Ryży*, s. 8.

vatandaşıydı ve bundan sonra Avusturya Polonezköy'ün hamiliğine soyunmak istedi.²⁶ Özellikle Lehistan asıllı Avusturya konsolosu Starzyński bu konuda aktif faaliyet gösterdi. Bu hamilik meselesi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürecek olan vatan-daşlık sorununu doğurdu.

MERKEZİ İDARE İLE STATÜ MESELELERİ

1850'li yıllarda toprağın işletimi konusunda köyün sakinleri arasında kargaşa yaşandı. 1858'de olaya müdahale eden Prens Czartoryski, demokratik bir uygulama için direktifler verdi.²⁷ Köylülerle Lazaristler arasında bazı sorunlar meydana gelebiliyordu. Köy normalde 1885 yılında Sekizinci Belediye Dairesi'nden ayrılarak Beykoz'a dahil edilip köy olarak muamele görmeye başladı. Ancak 1893'te Beykoz kazasına bağlanan Polonez karyesinin teşkili hakkında Nüfus ve Divan-ı Hümayun kalemelerinde bir kaydın olmadığı anlaşılmış²⁸, ve 1885 (1303 h.) yılında Beykoz'a ilhak edilerek Yeniçiftlik Polonez karyesinin bu adla bir köy olarak kabulü için gerekli kanunî işlemlerin yapılması istenmişti.²⁹ 21 Temmuz 1893'te alınan kararla Polonezköy karye haline getirildi.³⁰ Bu sırada köyün 100 kadar Katolik ahalisinin olduğu bir kayıta belirtilmektedir.³¹ Bir diğer kayıta ise Katolik cemaatine bağlı "140 neferi" olduğu yazılıdır. 21 Temmuz 1893'te Sekizinci Daire-i Belediye'den ayrılarak 1885'ten itibaren Beykoz'a bağlanan Yeniçiftlik Polonezköy karyesinin *Rad* adıyla karye olarak teşkili konuşulsa da³² *Rad* (Lehçe Rada (?)/Konsey) adının kabulü hilâfında karar çıkmıştır.³³ 1903'te ise Polonezköy'de 31 hanede 160 nefer Katolik Leh yaşamaktadır.³⁴ 1920'lerde kendi dilini konuşan Polonezköylülerin 40 hane olduğu bilinmektedir.³⁵ Beykoz'a bağlı karye halini almasının ardından Polonezköy 1896'da icra-yı tahrir tabi tutulmuştur.³⁶

Polonezköylüler statüleri itibarıyla verecekleri vergiler konusunda birçok kere problem yaşamıştır. 1899'da aşar vergisi dışında diğer vergilerden muaf tutuldukları

²⁶ Dopierała, *Adampol*, s. 83.

²⁷ Nowak, *a.g.t.*, s. 43-55.

²⁸ BOA, DH.MKT, 6/15.

²⁹ BOA, DH.MKT, 101/36; BEO, 245/18334. Dopierała buranın 1923'te Polonezköy adıyla kimlik kazandığını belirtse de daha evvelinde köy ve hatta karye haline gelmiştir. Bkz. Dopierała, *Adampol*, s. 81.

³⁰ BOA, DH.MKT, 773/48.

³¹ BOA, ŞD, 821/11.

³² BOA, ŞD, 821/11.

³³ BOA, İDH, 1306/5.

³⁴ BOA, ŞD, 821/11. 1920'lerde Ziolkowski'nin belirttiğine göre köyde 165 Leh yaşamaktadır. Ziolkowski, *a.g.e.*, s. 10.

³⁵ Ziolkowski, *a.g.e.*, s. 12, 19.

³⁶ BOA, ŞD, 366/36.

halde yol ve köprü vergisi için mahalli hükümet tarafından baskı altında tutulduklarına dair köyün muhtarı tarafından verilen dilekçeye binaen³⁷, konunun araştırılması sonucunda Polonezköy ahalisinin aşar haricinde diğer vergilerden muaf tutulduklarıyla ilgili bir ferman kaydına rastlanmadığı anlaşılmıştır.³⁸ 18 Mart 1901 tarihinde Polonezköy ahalisi tekalif-i emiriyeden muaf oldukları halde 3 yıldır vergi talep edilmesi üzerine, verginin alınmaması yönünde bir istek oluştuğuna dair bir haber ortaya atılmıştır.³⁹ Fakat daha sonra bu şikayetin asılsız olduğu anlaşılmıştır.⁴⁰ Aynı yıl köy tahrire tabi tutulmuştur.⁴¹ Yine de vergi konusunda anlayış gösterilmesi yönünde muhtar Ludwik Biskupski de dilekçeyle başvuru yapmıştır.

1904'te köy muhtarının dilekçesi üzerine, Şura-yı Devlet Polonezköy'ün 21 Temmuz 1893'te Beykoz'a bağlı karye haline geldiği ve her türlü tekalif-i emiriyeden muaf tutulduğu için vergi talep edilmemesi isteğini uygun görmüştür.⁴² Ayrıca her türlü kanuna uydukları, Osmanlı ordusunda gönüllü savaşçıları ve benzeri hizmetleri dolayısıyla Polonezköy'ün tahrire tabi tutulup arazisinin ahalisine verilmesi talebi üzerine buranın Prens Czartoryski'nin tasarrufunda olması dolayısıyla yapılacak işlerin onun varislerinin iznine bağlı olduğu düşünülerek bu konuda yapılacak işlemler gerekli birimlere bildirilmiştir. Fakat anlaşılan o ki tekalif-i emiriye vermek istemeyen ve bu vergiden kaçmak için köy muhtarı Ludwik Biskupski, Polonezköy ahalisini Fransız vatandaşlığına geçmeye teşvik etmiş ve bu yüzden hakkında işlem yapılmıştır.⁴³ Köyün Czartoryski'nin varislerinin tasarrufunda olması dolayısıyla 1903'te onun vekili durumundaki Kont Leon Ostroróg'a başvurulması ön görülmüştür. *Lutwik* (Ludwik) ve *Viçeni* (Wincent) ahaliyi vergi ödemeyerek Fransız vatandaşlığına geçmeleri yönündeki teşvikleri dolayısıyla işleme tabi tutulmuştur. Bakanlıklar arası ve şehremanetince yapılan yazışmalarda Polonezköy'ün arazisinin konumu ve nasıl vergilendirilebileceği tartışılmıştır. Polonezköy ahalisine 1885 yılında vatandaşlık verilmesi ve yapılan tahrire atıfla buranın da vergiye tabi olacağı görüşü hakimdir. Fakat ahalinin buna razı olmaması, arazinin vakıf oluşu ve bazı faktörler göz önüne alınarak 1904'te alınan kararlar vergi talebi geri çekilmiştir.⁴⁴ 1906'da tekrardan buranın tahrire tabi tutularak toprak

³⁷ BOA, DH.MKT, 2155/10.

³⁸ BOA, DH.MKT, 2181/109.

³⁹ BOA, BEO, 1646/123391.

⁴⁰ BOA, DH.MKT, 2525/150.

⁴¹ BOA, DH.MKT, 2526/1; BEO, 1698/127286.

⁴² BOA, DH.MKT, 773/48.

⁴³ BOA, ŞD, 821/11; BEO, 2391/179301.

⁴⁴ BOA, ŞD, 821/11.

sahiplerine tapularının verilmesi kararı verilmiştir.⁴⁵ Ahalinin nüfus sayımı da yapılmıştır.⁴⁶ Ahaliye Osmanlı vatandaşlığı verildiği için buna göre muamele yapılması kararlaştırılmıştır. Yine de buna razı olmayan Polonezköylüler Avusturya elçiliğinden de aldığı destekle Osmanlı vatandaşlığında kalmak ve vergisini buna göre ödemek konusunda ciddi bir direniş göstermektedir. Hatta bir gün Kont Ostroróg, yanında Fransız ve Avusturya tebaasından beş kişi ve üç hanımla beraber Polonezköy'e gidip ellerindeki tüfekleri ateşleyerek istikbâl sloganları atmış ve Adampol yazılı pankartlarını açmıştır.⁴⁷ Okulun hocası bir konuşma yapmış ve ahali iyice galeyana gelmiştir. Aynı gün Ludwik ve Wincenty bir ziyafet de vermiştir. Buraya gelen Avusturya elçiliği pasaport memurlarından birisi köylülere sorunları olduğunda hiçbir yere gitmeyip Avusturya sefâretine gelmelerini tembihlemiştir. Ara sıra bu sefâretten birkaç zatın buraya gelerek ahali ile görüştüğü vakidir. Bu nedenle 1906'da hâlâ gündemde olan bu mesele dolayısıyla Polonezköy'e bir karakol yapılması ve polis ve jandarmanın sayısının artırılması gerekli görülmüştür. Ayrıca ahalinin diğer ülke vatandaşlığına geçişine katıyen izin verilmemesi de karara bağlanmıştır.⁴⁸ Keza 1906 yılı içerisinde Rusya elçiliğinden Konstantin ve arkadaşının Polonezköy'e giderek ahaliyi Rusya tabiyetine girmeleri için teşvik etmek istediği anlaşılmıştır.⁴⁹ 1913'te ise yabancı elçilikler bu vergilerin yabancı uyruklu kişilerden alınmasına şiddetle itiraz etmiştir.⁵⁰ Buna karşın Osmanlı idaresi Polonezköy'e her ne suretle giderse gitsin, köye giden herkese dikkat etmekte ve takip ettirmektedir. 1913'te Polonezköy'e avlanmak üzere gitmek isteyen Rusya elçiliğinden kişiler Wincenty Ryzy vasıtasıyla avlanma taleplerini bildirmişlerdir. Bahsedilen Rus elçiliğinden kişilerin jandarma nezaretinde avlanmalarına izin verilmesinden Babıâli'ye karşı köylüleri kıskırtmak isteyen propagandacı kişilere müsaade edilmek istenmediği anlaşılmaktadır.⁵¹ Bütün bu karmaşa arasında I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi ve akabinde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması bir süre daha tabiyet meselesinin raftan kaldırılmasına neden olacaktır.

KÖY ARAZİSİNİN HUKUKÎ DURUMU

Polonezköy arazisinin hukukî durumu uzun süre sorun olarak kalmış, 2 Mart 1905'te Prens Adam Czartoryski'ye ait arazinin *senedat-ı hakaniyyeye* geçirilmesi karar-

⁴⁵ BOA, BEO, 2391/179301; 2454/184039; 2881/216045; 3862/289619.

⁴⁶ BOA, BEO, 2391/179301.

⁴⁷ Bkz. BOA, DH.MKT, 773/48.

⁴⁸ BOA, DH.MKT, 773/48.

⁴⁹ BOA, BEO, 2991/224299; Y. MTV, 294/43.

⁵⁰ BOA, HR. HMŞ.İŞO, 206/10.

⁵¹ BOA, DH.MTV, 24/75.

laştırılmıştır.⁵² Tekrardan 14 Haziran 1909 tarihli yazıyla arazinin Czartoryski'den intikal muamelesinin yerine getirilmesi Şura-yı Devlet'te karara bağlanmıştır.⁵³ Haziran 1906'da Prens Adam Czartoryski'ye ait arazinin basit bir yer olmayıp güzel bir yer olduğu ve vergi alınması gerektiği görüşü oluşmuştur. Buranın senedat-ı hakaniyyeye geçirildiği ve Polonezköy'de yaşayan kişilerin bir kısmının Fransa tabiyetinde olduğu bir kısmının ise Avusturya tabiliğine geçmek istediği belirtilmiştir. Ancak buna Osmanlı Devleti'nin müsaadesinin olmadığı, 1885'te nüfusları tahrire tabi tutularak ve kendilerine Osmanlı vatandaşlığı verildiği göz önüne alınarak Polonezköylülere Osmanlı vatandaşı muamelesi yapılması Şura-yı Devlet'te kararlaştırılmıştır. Durum Maliye Nezareti'ne de yazılmış, fakat yine de Polonez ahalisi vergi ödemeyi kabul etmemiş ve durumun Prens İstaflas/Władysław Czartoryski'ye verilen senette bulunduğu iddia edilmiştir. Ayrıca ahali den Avusturya tabiliğine geçmek isteyenlerin talepleri uygun görülmemek üzere izin verilmemiştir.⁵⁴ Gerçi Avusturya'nın Polonezköylüleri himayesi daha çok toprak sahipliği meseleleri üzerine yoğunlaşmaktadır.⁵⁵

1908'de hâlâ arazinin statüsü ile ilgili tartışmalar sürmektedir. Nitekim 28 Temmuz 1908'de Polonezköy'ün sıradan bir yer olmadığı, muntazam bir yer olduğu, bu bakımdan alınacak verginin bu husus göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Adam Czartoryski'ye verilen arazinin vakıf olması dolayısıyla vakıf arazisi statüsüne göre muamele edilmesi gerekmekte ve prensin varislerinin bazılarının Fransız tebaası olduğu anlaşılmaktadır. Köy ahalisinden bazılarının ise Avusturya tabiyetine girmek için müracaat ettiklerini Avusturya elçiliği doğrulamıştır. Fakat Babıâli müsaade etmedikçe Avusturya tabiliğine kabul edilmeyecekleri, bunların Leh milletinden olarak Osmanlı Devleti'ne mülteci olarak geldikleri ve Osmanlı tabiyetine alındıkları belirtilirken 1309/1893 yılında nüfuslarının tahrire uğradığı ve taleplerinin kabul edilmeyeceği ve Osmanlı tebaası muamelesi görecekle-ri Şura-yı Devlet'te tekrar karara bağlanmıştır.⁵⁶

18 Eylül 1921'de ise Polonezköy'ün Ömerli kazasına tabi Mahmud Şevket Paşa nahiyesi dahilinde Polonez karyesine Ümraniye adının verilmesi kararı İstanbul vilayetine bildirilmiştir.⁵⁷ Fakat bu isim pek tutmamış olmalı ki 16 Nisan 1922'de eskiden olduğu gibi köyün isminin Beykoz'a bağlı Polonezköy olarak kalması daha

⁵² BOA, BEO, 2496/187148.

⁵³ BOA, ŞD, 71/22.

⁵⁴ BOA, BEO, 2845/213315.

⁵⁵ Ziolkowski, *a.g.e.*, s. 25.

⁵⁶ BOA, BEO, 3366/252400.

⁵⁷ BOA, DH.İUM, 10-3: 2/62.

uygun görülmüştür.⁵⁸ Ayrıca 1923'te Kirazköy adı verilmesi gündeme gelse de aslına uygun Polonezköy ismi bâki kalacaktır.⁵⁹

AHALİNİN TÂBİYETLE İMTİHANI

1894'te Adam Czartoryski'nin oğlu Władysław Czartoryski'nin ölmesiyle Polonezköylülerin tabiyet meselesi tekrar problem haline geldi. Devreye giren Avusturya elçisi ve gayri resmî olarak Rusya, Polonezköylüleri kendi tabiliğine çekmek istemekteydi. Polonezköy ahalisinin Osmanlı tabiyetinden çıkıp diğer ülke vatandaşlığına, bilhassa Rusya vatandaşlığına geçmesi için yürütülen çabalardan haberdar olan Babıâli'nin Polonezköy'e giden bütün yabancıları takibe aldığı anlaşılmaktadır. Mesela 6 Nisan 1907'de Polonezköy'deki Madam Paulina'nın otelinde kalan Varşovalı Rusya tebaasından Şöyler'le (?) ilgili bir tahkikatın yapılması uygun bulunmuştur.⁶⁰ 29 Nisan 1907'de Rus tebaasından olan Ladislav (Władysław) Dłark'ın (?) Polonezköy'e gitmesi dolayısıyla buradaki faaliyetlerinin raporlanması gerekli görülmüştü.⁶¹ Yine aynı kişinin 12 Mayıs 1907 tarihinde bazen Beyoğlu'nda bazen Pavlonya (Paulina) Oteli'nde Polonezköy'de kaldığı tespit edilmiş ve takibinin yapılması için Beykoz kazası kaymakamlığına emir gönderilmiştir.⁶² 12 Eylül 1907'de Robert Koleji'nde hocalık yapan bir Amerikan ve bir Bulgar, yanlarında *madamları* olduğu halde Polonezköy'e gittikleri haberi Beykoz kazası kaymakamlığına bildirilir.⁶³ Ayrıca 1916'da St. Petersburg Üniversitesi İslam Medeniyeti Tarihi müderrisliği yapan Leh asıllı Korejfski (?)'nin Polonezköy'ü ziyaretine izin verilmiştir.⁶⁴ Babıâli bu dönemde Polonezköy'e girip çıkan şüpheli herkesi takip etmeyi gerekli görüyordu. 17 Nisan 1911'de ise Polonezköy'deki okulda hocalık yapmak ve Osmanlı tabiyetine girmek isteyen fakat kendisinden şüphe duyulan Rus Aleksî İvanski'nin talebi uygun görülmeyle Rus konsolosluğuna teslim edilmiştir.⁶⁵

Tabiyet hususu uzun süre gündemde kalmış ve 1909'da konu Şura-yı Devlet'e dahi taşınmıştır.⁶⁶ 1 Şubat 1911'de yeniden ahali tarafından tekâlif-i emiriyenin düzenli olarak alınmakla beraber, bundan sonra verginin kalan kısmının alınmaması

⁵⁸ BOA, DH.I.U.M, 10-3: 2/62.

⁵⁹ Polonezköy'ün bugünü durumu için bkz. Dariusz Cichocki, Marzena Godzińska, *Adam Polonezköy między polskością a tureckością; monografia wspólczesnej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

⁶⁰ BOA, ZB, 475/3.

⁶¹ BOA, ZB 709/15.

⁶² BOA, ZB, 475/118.

⁶³ BOA, ZB, 478/79.

⁶⁴ BOA, DH.EUM.3.Şb, 16/36.

⁶⁵ BOA, DH.EUM.KADL, 14/25.

⁶⁶ BOA, ŞD, 2788/26.

talep edilir.⁶⁷ Her ne kadar vergiden muafiyet için defalarca talepte bulunulsa da zaruri durumlarda Polonezköy halkı vergiye tabi olmuştur. 7 Mart 1911'de alınan kararla Polonezköy'deki ahaliden Osmanlı tabiyetine geçmiş olmaları dolayısıyla tekâlif-i emiriye vermeleri kararlaştırılmıştır.⁶⁸ Fakat köylüler bu karara itiraz etmiş ve Maliye Nezareti'ne verdikleri arzuhalle, kendilerinden tekâlif-i emiriye alınmaması ve işledikleri arazinin mutasarrıfı Prens Adam Czartoryski olması dolayısıyla onun namına *muamele-i intikaliyesinin ifâli* talep edilmiştir.⁶⁹ 9 Ağustos 1911'de Polonezköy'deki Lehler Osmanlı tabiyetine alınmaları konusunda verdikleri dilekçe-de, yapılan savaşlara katılmaları ve Osmanlı Devleti'ne verdikleri hizmet dolayısıyla Osmanlı tabiyetine alınma meselelerinin hallini istemişlerdir.⁷⁰ Dilekçe bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki faaliyetleri dolayısıyla da bilinen Tadeusz Gasztowtt (Seyfeddin Bey) imzalıdır. Dilekçede Polonezköy'ün Beykoz'a bağlı bir karye haline gelmesi (1893) ve tekâlif vergilerinden muafiyetine dair talepler vardır.⁷¹ Nitekim Ocak 1921'de Polonezköy halkı yeniden tekâlif-i emiriye vermemek için talepte bulunmuştur.⁷² I. Dünya Savaşı sonunda Polonya bağımsızlığını yeniden kazanmıştır. Bu nedenle Polonezköylüler anavatanları Polonya'nın tabiyetine geçmek istemiştir. 4 Ocak 1921'de Polonezköy ahalisinin Devlet-i Aliye tebaasından olarak nüfus sicilinde kayıtlı olmakla beraber Polonya Cumhuriyeti tabiyetine girme arzularına sıcak bakılmış ve isteyenlerin Polonya vatandaşlığına geçebileceği kararı alınmıştır.⁷³ 1921 Anayasası'nın bütün vatandaşların haklarını eşit hale getirmesi ve garanti altına almasıyla bu problemler büyük ölçüde çözülmüştür.⁷⁴ Yine 25 Kasım 1922 tarihinde Hariciye Vekâleti, Leh asıllı Polonezköy ahalisinin isterlerse *tabiyet-i asliyelerine* geçebileceklerini bildirmiştir.⁷⁵ Bunula beraber 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber Polonezköylülerden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geç-

⁶⁷ BOA, İMMS, 136/11.

⁶⁸ BOA, DH. EUM.KADL, 9/48; DH.SN.THR: 18/62.

⁶⁹ BOA, BEO, 3530/264749.

⁷⁰ BOA, HR. HMŞ.İŞO 101/61.

⁷¹ Tadeusz Gasztowtt, Seyfeddin adını almış Türk dostluğuyla bilinen Lehler'den biridir. Balkan Savaşları sırasında Polonya ve Türkiye üzerine ve Polonya'nın İslam devletleriyle yani Osmanlı Devleti ile ilişkileri hakkında kitapları da vardır. Bkz. Tadeusz Gasztowtt, *La Pologne et l'Islam*, Paryz 1907; aynı yazar, *Turcy a Polska*, Drukarnia Polska a Reiffa, Paryz 1913. Gasztowtt ile ilgili ayrıca bkz. Jan Reychman, "Gasztowtt, Tadeusz" *Polski Słownik Biograficzny*, Tom VII, Ossolińskich, Kraków 1958; s. 304; Jerzy Stanisław Łątka, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2005, s. 109.

⁷² BOA, DH.İUM, 3-5/5-08.

⁷³ BOA, BEO, 4669/350139.

⁷⁴ Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 25.

⁷⁵ BOA, HR.İM, 62/50.

meleri istenmiştir.⁷⁶ Zaten 1922'de ahalinin büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiş bulunmaktadır.⁷⁷

I. Dünya Savaşı'nın hemen başında Osmanlı hükümeti, Polonezköy'de yaşayan ve savaş halinde bulunulan diğer devlet vatandaşlarının tespiti yoluna gitti. 1914 sonunda yapılan tahkikatta yedi aileden 39 Polonezköy ahalisi ferdin Rusya veya Fransa vatandaşı olduğu anlaşılmıştır.⁷⁸ Bunlar toplamda yedi ailenin bireyleriydi ve her birine hangi ülke vatandaşlığını istekleri sorulmuştu. Ayrıca hangi ülke vatandaşı iseler onu bir an evvel ispat etmeleri istenmişti. Polonezköy ahalisinden olmayıp köyde yaşayan Hırvat Vasili'nin burada kaçak olarak bulunduğu da tespit edilmiş, Vasili, burada kalmak istediğini beyan etmiştir. Yine 1916'da Polonezköy ahalisinden Rusya vatandaşlığına geçmiş olan Józef oğlu Jan Dochoda'nın oğlu Piotr ve Wincenty Ryży'nin nasıl bir muamele göreceği araştırıldı.⁷⁹ Zira Babiâli Polonezköylülerin diğer ülke vatandaşlıklarına geçmesini istememekteydi. Öncelikle bu kişilere Osmanlı tabiyetine geçmelerinin teklif edilmesi, kabul etmezlerse de ihraç edilmesi karar alındı. Daha sonra bunlardan Piotr Dochoda'nın vefat ettiği anlaşıldı. Wincenty Ryży'nin ise Osmanlı topraklarını terk etmesi talep edildi. Bu durumla ilgili Wincenty kaleme aldığı dilekçede kendisinin Polonezköy'ü terk ettirmek suretiyle perişan edilmemesi ricasında bulundu.⁸⁰ Rusya tebaahlığına geçen Ryży ailesi ve Dochoda'nın kalan efradının durumlarının sicil kayıtlarında bakılarak, eğer kayıtları yoksa tezkere-i Osmanilerin verilmesi yönünde Hariciye Nezareti, Dahiyeye Nezareti'ne görüş beyan etti. Fakat bu kişiler Rusya tabiyetinde oldukları iddiasında bulunmaktaydı. 1916'da bu konuda başlayan soruşturma ancak savaş sonunda 1918'de sonuçlandırıldı. Nihayetinde bu kişilerin Polonezköy'ü terki söz konusu olmadı. Zira günümüzde Zofia Ryży Hatıra Evi'nin sahibi Wincenty Ryży ve eve adını veren de Zofia olmuştu. Fakat Osmanlı Devleti, başka ülke vatandaşlığını tercih eden Polonezköylülere sınır kapısını göstermek hakkını kendisinde görmekteydi. Yeni hükümetin kurulmasıyla Polonezköylülerden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmeleri istendi.⁸¹ Ayrıca yeni anayasa ile bütün vatandaşların eşit haklara erişmesi Polonezköylülerin buna razı olmasında etkili oldu. 1922'de köylülerin birçoğunun Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmesiyle sorun büyük ölçüde aşıldı.

⁷⁶ Nowak, *a.g.t.*, s. 56.

⁷⁷ Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 25.

⁷⁸ BOA, DH.EUM.5. Şb, 7/24.

⁷⁹ BOA, DH.EUM.ECB, 19/20.

⁸⁰ BOA, DH.EUM.ECB, 19/20.

⁸¹ Nowak, *a.g.t.*, s. 56.

POLONEZKÖY'ÜN İDARİ VE DİNİ TEMSİLCİLERİ (1922'YE KADAR)		
DİN GÖREVLİSİ	PRENS CZARTORYSKI'NİN TEMSİLCİLERİ	MUHTARLAR
Rahip Filip Paszalicz	Michał Czaykowski	Kaptan Bernacki
Rahip Piotr Duda	Adam Michałowski	Szczepan Kłon
Rahip Piramowicz	General Kościelski	Ignacy Kępka
Rahip Lawrynowicz	Kont Władysław Zamoyski	Szczepan Kłon
Rahip A. Popławski	Dr. St. Drożdowski	Teodor Wilkozewski
Rahip Piotr Rogowski	Albay Jordan	Franciszek Kuczowski
Rahip Konrad Stroever	Eugeniusz Jordan	Wojciech Remiszewski
Rahip Alex. Zabiełto	D Feliks Gnatowski	Konstanty Wierzbicki
Rahip Ziemkowicz (geçici)	Kont Leon Ostroróg	Antoni Nowak
Rahip Adryan Kubiak	Dr. Witold Jodko	Mikołaj Gażewicz
Rahip Mikołaj Kiefer	(Nisan 1921'de gitti ve selefi yok)	Ludwik Biskupski
Rahip Cinkel		Marceli Biskupski
Rahip Vozak		Ludwik Biskupski
Rahip Mérab		Paweł Ziółkowski
Rahip Józef Wiśniewski		Ludwik Wilkoszewski
Rahip Ant. Andreovitch		Wincenty Nowicki
Rahip Aleksy Siara		Bolesław Wilkoszewski
Rahip Karol Kopf		Emil Biskupski
Rahip Borodzicz (geçici)		Wincenty Nowicki
Rahip Jan Elmagian		(devam ediyor)
Rahip Tomasz Zaremba (1922'den beri Polonezköy'ün Papazı) ⁸²		

KÖYDE İMAR FAALİYETLERİ

Köyde Karakol İnşası

Tabiyet meselesinin yoğun bir şekilde gündemde olduğu 1904 yılında köye bir karakolhane yapılmasına başlanmıştır. 1904 güzünde Polonezköy'de kurulacak olan karakolun inşa izni için karyenin mutasarrıfı Prens Czartoryski'ye (torunu Adam Ludwik Czartoryski (oğlu Władysław'dan olma) müracaat edilmesini karye sakinleri uygun görmüş, Czartoryski ailesinin vekiline başvurulmuştur. Adam Ludwik

⁸² Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 24.

Czartoryski'nin Avusturya tebaası olduğu ve Paris'te yaşadığı yapılan araştırma sonucu anlaşıldı.⁸³ Ocak 1905'te karakol için altı jandarma ve polislinin tahsis edilmesi istenmiş⁸⁴ ve bu yıl içerisinde karakolhanenin inşası devam etmişti.⁸⁵ Harcanacak paranın jandarma tahsisatından karşılanması ve burada çalışacak jandarma ve polisin maaşlarının ilçenin mallarından sağlanması kararlaştırıldı. Temmuz 1906'da Galiçya'da bulunan Czartoryski'nin soyundan torununa arazisinde bir karakol inşa edildiği bildirilmiş ve tavassut eylemesi rica edilmişti.⁸⁶ Ağustos 1906'da karakol inşa edilecek yerin Prens Czartoryski'nin tasarrufunda olduğu seraskerliğe bildirildi.⁸⁷ Fakat burada başlatılan karakol inşaatının Prens Czartoryski'nin muvafakatı olmadan devam ettirilmemesi ve inşaatın durdurulması gerektiği Avusturya elçiliği tarafından tercümanı vasıtasıyla iddia edildi.⁸⁸ Karakol inşası için Czartoryski'nin torunundan izin alınması konusunda Kont Leon Ostorrog'un⁸⁹ elinde bulunan emlak senedine göre hareket edildi ve ihtiyaca göre tazminat vererek tasarruf hakkının Osmanlı Devleti'ne ait olacağı Hariciye Nezareti tarafından bildirildi.⁹⁰ Bu izin meselesi sürerken karakol inşaatı tamamlandı ve bir açılış töreni planlandı. Bu açılış için bir komiser ve iki polis memuru tahsis edildi.⁹¹ Karakolun inşasında hizmetleri görülen polis müfettişi İbrahim Bey ve Başkomiser Hamdi Bey nişanla ödüllendirildi.⁹² 1906'da yapımı tamamlanan karakolda su bulunmadığı için buraya su tedarik edilmesi de gerekecekti.⁹³ Nihayetinde arazinin hukukî sorunlarına rağmen ihtiyaç duyulan karakol inşa edildi.

Köyde Kilise ve Okul İnşası

1842'de daha köyün ilk kurulduğu zaman küçük "kaplica" halinde kurulan ibadethane dışında⁹⁴, 1893'te bir kilisenin inşası gündeme gelmişti. 1895'te ise karyeye bir Katolik okulunun ve kilisesinin inşasına izin verildi.⁹⁵ Ancak inşaat tamamlandıktan

⁸³ BOA, BEO, 2445/183338.

⁸⁴ BOA, İ.AS, 54/2.

⁸⁵ BOA, BEO, 2481/186021.

⁸⁶ BOA, BEO, 2876/215656.

⁸⁷ BOA, BEO, 2883/216215.

⁸⁸ BOA, BEO, 2889/216651.

⁸⁹ Leon Ostorrog Leh asıllıdır. Osmanlı Devleti'nde Adliye Nezareti'nde danışmanlık yapmış ve İslam hukuku konusunda uzman bir kişidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni medenî kanunların hazırlanmasında çalışmıştır. 1898-1910 yılları arasında Czartoryskilerin yerine Polonezköy için vekalet etmiştir. Bkz. Łątka, *Stowinik*, s. 238-239. Ayrıca Boğaz'da meşhur bir yalıı vardır.

⁹⁰ BOA, BEO, 2901/217510.

⁹¹ BOA, ZB, 55/66; 374/87.

⁹² BOA, ZB, 319/28; DH.MKT, 1130/56.

⁹³ BOA, ZB, 374/99.

⁹⁴ Polonezköy Kilisesi kapısındaki kitabedeki yazıda 1842 tarihi belirtilmektedir.

⁹⁵ BOA, MF.MKT, 290/17.

sonra tefişe tabi tutulup sonrasında eğitim-öğretim için ruhsat verilmesi kararlaştırılmıştı. 1898'de Prens Czartoryski'nin uhdesindeki araziye bir okul ve kilise inşası için malzemeler tedarik edilirken diğer taraftan bu inşaatın mahzurları olduğu ve mütalaa edilmesi gerekli görülmüştü.⁹⁶ Bu yüzden olmalı ki inşaatın tamamlanması gecikmiş ve uzun süre bitirilememişti. Nitekim 1907'de Leon Ostroróg ve Osmanlı ordusuna gönüllü olarak yer alan Leh asıllı Ludwik Wilkoszewski, Roman Biskupski, Jan (?), Wojciech Dochoda'nın verdiği dilekçede söz konusu okul ve kilisenin kimseye zararı olmadığı ve izin verilmesi talep edilmekteydi.⁹⁷ Bu gibi talepler daha sonra da birkaç kez çeşitli Polonezköylülerce tekrarlanmıştı.⁹⁸ 6 Ocak 1914 tarihli Mehmed Reşad başkanlığında toplanan Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ'nın aldığı karar ve yazıyla çan kulesi olan bir kilisenin ve bir okulun açılışı için ruhsat verildi.⁹⁹ Bu konuda Adliye, Evkaf, Dahiliye ve Maarif Nezaretleri'ne yazı yazıldı.¹⁰⁰ Kilise'nin tamamlanması bu yıl içerisinde gerçekleştirildi.¹⁰¹ Fakat 31 Ekim 1922 tarihli Şura-yı Devlet'te meselenin hâlâ görüşülüyor olması, bu okul inşaatının devletin içerisinde bulunduğu durumdan ziyadesiyle etkilendiğini göstermektedir.¹⁰² Verilen dilekçelerde burada bulunan 32 hanede 170 Katolik ferdin ihtiyacına binaen kilise ve okulun inşasının bir mahsuru olmayacağı, masraf tutarı 800 liranın Prens Czartoryski tarafından tefişe edileceği bildirildi. Böylece okul ve kilise için olur yenilendi. Ziółkowski'nin belirttiği üzere kilise ve okul 1914'te açıldı.¹⁰³ Açılmasında köyün din görevlisi Aleksy Siara ve Helena Zborowska'nın çabaları etkili olmuştu. Polonezköy arazisinin hukukî durumu uzun süre çözülemedi. Bu sebeple birçok kere Polonezköylüler verdikleri dilekçelerle haklarını aramış, hükümet ise kendi kanunları doğrultusunda meseleyi çözmeye çalışmıştı. Władysław Czartoryski'nin varislerinin 1968'de miraslarından tazminat almaksızın vazgeçmelerinin ardından Polonezköy topraklarının daimi kiracıları buradaki arazileri satın alarak mülk edinme hakkına sahip oldu.¹⁰⁴

SOSYAL YAŞAMDAN NOTLAR

Göç sonrası hayatlarına kaldıkları yerden devam eden Lehler çeşitli şekillerde organize olmaya ve dayanışma içinde kalmaya gayret gösterdiler. Mesela, 9 Mayıs 1893'te Şehremini'nin bildirdiği üzere Tepebaşı tiyatrosunda geliri muhtaç ve hasta

⁹⁶ BOA, BEO, 1068/80093.

⁹⁷ BOA, ŞD, 2383/5.

⁹⁸ BOA, ŞD, 2383/5.

⁹⁹ BOA, DH, İD, 162-2/27; İMMS, 175/23.

¹⁰⁰ BOA, BEO, 4276/320636.

¹⁰¹ Nowak, *a.g.t.*, s. 55.

¹⁰² BOA, ŞD, 2383/5.

¹⁰³ Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁰⁴ Łatka, *Adampol*, s. 92.

Polonezköylülere verilmek üzere biri 6 Mayıs diğeri 14 Mayıs'ta iki konser icrası için izin verildi.¹⁰⁵ 1901'de Beyoğlu ve Galata'da oturan bir kısım Alman, Avusturyalı ve Fransızlardan mürekkep 30 kişinin bazıları eş ve çocuklarıyla Polonezköy'e geziye gidip gelmişlerdi.¹⁰⁶ Köy, XX. yüzyıl başından itibaren özellikle İstanbul'un gayrimüslim ve diplomat çevrelerinin tercihi haline gelmeye ve gittikçe canlanmaya başlamıştı. Bu yüzden ki Polonezköy'e hemhudut olan Yeni Çiftlik 1906'da Mısır Hidivi tarafından satın alındı.¹⁰⁷ 1920'lerde köyde iki kütüphane vardır. Birisi Heinrich Albertall'dan kalmadır.¹⁰⁸

KÖYDE ASAYİŞ VAKALARI

Polonezköy tarihinde yer verilecek bir diğer husus da burada meydana gelen asayiş olaylarıdır. Köyde I. Dünya Savaşı ve sonrası dönemde bir takım asayiş vakaları yaşanmıştır. Mesela, 1 Haziran 1918'de, köyün sakinlerinden Anana'nın evinden 6 Mayıs pazartesi günü para, altın, mücevher, patiska ve benzeri eşya 16 yaşlarında Todori ile asker kaçağı kardeşi Alfred tarafından çalınsa da bu kardeşler yakalanarak, asker kaçağı olanı orduya teslim edilmiştir.¹⁰⁹ Bu gibi olaylar sonra da devam etmiş olmalı ki 30 Aralık 1920'de İstanbul'daki Polonya Hükümet Delegasyonu, Dışişleri Nezareti'ne verdiği dilekçeyle Polonezköy'de artan hırsızlık ve benzeri suçlara diplomatik bir dille dikkat çekerken, bunun karşılığında suçların önüne geçmek için kolluk kuvvetlerinin sayısının artırılması yoluna gidilmiştir.¹¹⁰ Fakat yörede ufak tefek de olsa hırsızlık vakaları görülüyordu. Mesela 1922 Haziranı'nda Polonezköy'ün gizemli sakinlerinden, hakkında Habsburg veliahtı olduğu dahi söylenen Heinrich Albertall'ın evinden kitap ve eşyaları çalınmıştı.¹¹¹ Suçu Haşim Reis Çetesi işledi sanılsa da yapılan tahkikatla olayın bir Yunan askeri tarafından icra edildiği ortaya çıktı. Bir diğer vaka 1918'de Otomobil Umur-u Müfettişliği Şoförü İsmail'in Polonezköy'ün telefon telsizini kesmesidir.¹¹² Bu suçundan ötürü şoför İsmail cezalandırılmıştır. 1919'da Polonezköy ve civarında asayişin bozulduğuna dair yayılan haberlerin ise asılsız olduğu anlaşılmıştır.¹¹³ Meydana gelen vakalar, ancak İstanbul'un diğer kesimlerinde olduğu kadardır. Fakat devletin içerisinde

¹⁰⁵ BOA, Y. MTV 77/106.

¹⁰⁶ BOA, Y. PRK. ZB. 27/39.

¹⁰⁷ BOA, Y.PRK.ŞH, 4/1.

¹⁰⁸ Ziółkowski, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁰⁹ BOA, DH EUM 6. Şb, 39/55.

¹¹⁰ BOA, HR.SYS, 2346/25.

¹¹¹ BOA, DH.İUM, 19-21/1-40. Heinrich Albertall ile ilgili söylentilerle ilgili bkz. Lâtkı, *Polonezköy*, s. 79-90.

¹¹² BOA, DH.EUM. 6. Şb, 46/6.

¹¹³ BOA, DH.KMS, 56-1/40.

bulunduğu durum dolayısıyla bazı asayiş olayları da görülmektedir. Mesela 1919'da Polonezköy civarındaki Kanlıdere'de bir askerin hırsızlık yaptığı gerekçesiyle tutuklanması üzerine askerin üstünde bir bomba, bir bıçak, 1325 guruş para bulunmuş, ancak asker Kanlıdere'ye Yüzbaşı Hulusi Efendi için kömür ve odun tedarik etmek için geldiğini ifade etmiştir.¹¹⁴ Fakat yine de bu gibi hadiselerin ortaya çıkmaması için lazım olan tedbiratın alınması yolunda gerekli emirler gönderilmiştir.

Yine bu dönemde eşkıyalık hareketleri de görülür. Mayıs 1919'da eşkıyalar Polonezköy'e bir saat mesafedeki debbağhaneyi gece vakti basıp kaçmışlardır.¹¹⁵ Temmuz 1919'da Paşabahçe şosesi tarikiyle Polonezköy'e dönen Roza, Yanko mahdumu Avram, Simon'un mahdumu Adraş'ın oğullarının önüne çıkan ayaklarında çarık olan ve lisanlarından Türk oldukları anlaşılan hırsızlar, bu kişilerin eşya ve parasını gasp etmiştir.¹¹⁶ 4 Haziran 1920'de Aleksander Yovanoviç ve eşi Anastasia ve Mateus (Mateusz) eşyle beraber bir jandarmayla, bir Laz çetesi tarafından dağa kaldırılmıştır.¹¹⁷ Daha sonra jandarma ve Mateusz ve eşi bırakılmış, ancak çete verilen 4000 lirayla tatmin olmayıp 2000 lira daha fidyeye istemiş ve eğer ertesi güne kadar fidyeye verilmezse bunların *telef edileceğini* bildirmiştir. Hırsızlığa maruz kalan bu kişiler, durumla ilgili *düvel-i muhtelifiyenin* fevkalade komiserlerine başvurulacağını beyan etmişlerdir. Bunun *Hükümet-i Osmaniyeye için bir skandal olacağı* ve diğer devletlere karşı kötü duruma düşüleceğinden endişeyle bu kişilerin kurtarılması için gerekenin yapılması Hariciye Nezareti tarafından Sadaret'e yazılmıştır. Ayrıca İngiltere Fevkalade Komiserlik Müşaviri'nin bu işe müdahalesi de söz konusudur. Sadaret durumun acilen tahkikatını ve kaçırılan kişilerin katline izin verilmemesi için gereğinin yapılmasını istemiştir. Fakat sonuçta kaçırılan kişilerin kurtarılıp kurtarılmadığına dair malumat yoktur. Ancak ilginçtir ki 3 Mayıs 1920'de Aleksander Jowanowicz'in oğlunun evinin eşkıyalarca basıldığı haberi Polonezköy karakoluna ulaşmıştır.¹¹⁸ Fakat yapılan incelemede Jowanowicz'in oğlunun eşkıyalarla ortak hareket ettiği anlaşılarak yakalanmıştır.¹¹⁹ Polonezköy'ün de İstanbul'da çıkan yangınlardan nasibini aldığı görülür. Bunlardan birisi 1918 başlarında Polonezköy yakınlarındaki Karanlıkdere'de bir çocuğun kibritle oynamasından çıkmış, diğer yangın ise 1920'de meydana gelmiştir.¹²⁰

¹¹⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ, 20/88.

¹¹⁵ BOA, DH. EUM.AYŞ, 10/12, 11/62.

¹¹⁶ BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/80.

¹¹⁷ BOA, BEO, 4637/347729.

¹¹⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ, 8/87.

¹¹⁹ Polonezköy 1926'da büyük bir eşkıya baskını Jandarmaların zamanında müdahalesi sayende zararsız atlattı. Antonowicz-Bauer, a.g.m., s. 40.

¹²⁰ BOA, DH.EUM.6.Şb, 34/50; 34/59, Bilge Ar, *İşgal Altındaki İstanbul'da Kentsel ve Mimari Ortam*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 43.

POLONEZKÖY'ÜN SİMGESİ: ZOFIA TEYZE'NİN EVİ

Polonezköy'ün ünlü ve ilk ailelerinden Ryży ailesinin günümüzde müze olarak korunan hatıra evininin ailenin reisi Wincenty Ryży döneminde birçok yerli yabancı misafiri ağırladığı görülür. Wincenty Ryży'nın kızı Zofia'dan adını alan evdeki *Zofia Teyze Hatıra Defteri*'ne yazılanlar, köyün tarihine dair ilginç ayrıntılar sunmaktadır. Mesela Mart 1914'te Hüseyin Hüsnü adlı bir Osmanlı vatandaşı; "*Öteden beri dostum bulunan Mösyö Viñçenti'yi bugün ziyârete geldim. Gösterdikleri âsâr-ı mihmân-niwâziden dolayı ne sûretle arz-ı teşekkür edeceğimi bilemem.*" diyerek ev sahiplerine teşekkür etmektedir.¹²¹ 1916 yılında başka yabancı misafirler de Wincenty Ryży'nın evine gelerek hatıra defterine iyi dileklerini aktarmıştır.¹²² Bunlardan A. Ziffer/g "*Kuruntu ve acıdan uzak ben de burada vaktimi öldürmek isterdim.*" derken, Albert, Hans ve Otto Ehrlich kardeşler, Emmy Elsner, Katarina Klein, Albert Titefs de 1916 yılında eve misafir olan kişiler arasındadır. Hatta Martin Reinfeldt "*Tanrım! Yer yüzü ne güzel! Ve onun üzerinde eğlenmeye değer.*" diye not düşmüştür.¹²³ Savaş yılları olması dolayısıyla olacak ki General Reese ve Fritz Piachund (?) da Eylül 1916'da köyü ziyaret eder.¹²⁴ 1916 yılında köyün bir diğer misafiri ise burada aşkı bulmuştur.¹²⁵ Yine Temmuz 1916'da Üsküdar Jandarma Bölüğü'nden bir çavuş köye üçüncü kez gelir ve çok memnun ayrıldığı Wincenty'nin evindeki hatıra defterine şöyle not düşer:¹²⁶

"Polonez karyesini üçüncü def'adır ziyâret eyledim. Viñçenti'nin hânesinde misâfir olmağı bir çok arkadaşlarım tavsiye etmiş olduklarından dolayı üç def'adır mezkûr hânedeki kabul olunarak mazhar-ı rağbet oldum. Beykoz Kazâs'ında yirmi bir pâre köy mevcûddur. Umûmen vazife dolayısıyla gezdim, çalışkanlık ve misâfirperverliklerinin beyancısı olarak şu hâtıra defterine yazacağım köyü buldum. Husûsuyla bizim Mösyö Viñçenti hânesini anlatmaktan ma'zûr olup daha doğrusu izahdan âcizim. Kendisine beyân-ı teşekkürle arz-ı minnetdârî olunur.

14-15/7/[1]332

Üsküdar Jandarma Bölüğü'nden bir çavuş"

¹²¹ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, haz. Ambasada RP w Ankarze, Ankara 2000, cz. 1, s. 1.

¹²² Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 2, 6, 7, 9, 14.

¹²³ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 6.

¹²⁴ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1., s. 8.

¹²⁵ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 3-5.

"Güzel turların şehrinde büyük serginin yılında doğdum. Aynı zamanda o şehir ki son derece sert bir kıştan sonra bir de bu bilinmeyen gencin hayatı ve onun şehrinin uluslararası ünü yayıldı. Her zaman ki gibi şehri için derin bir aşkla yüreği o aşklardaki yaşayışla ruhlanmış ... minarelerin şehrine ya da daha ziyade levanten kenar şehrine ki orada güzel bir günde bir refakatçi çiçek buldum. Bir çiçek ki onun kökleri hem Bizans'taydı, onur, cezalandırma ve portakal ağacının yeşerdiği memleketten kendi çevresine ekilecekti. İşe bu Polonezköy'ün evleri ki onlar aşkımın ilk günlerinin şahitleydi. Ona le Dyrchaver (?) hatırlatmalarla kalbine ilham verdi. 24/25 Temmuz 1916.

Altta başka birisi Paris'ten misiniz? Diye sorar, cevap: Hayır, Kopenhag'dan.

¹²⁶ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 10, 11.

1916 yılının 7-8 Ağustos'unda Hilâl-i Ahmer Beykoz Çiftlik ve Ormanları Memuru Jak Feliba, hem Türkçe hem Fransızca duygularını ifade etmiştir: “*Muzafferiyet-i tâmmе ile latîf ve misâfirperver Polonezköy'ün refâh-ı hâl ve tabî'isinin avdet temenniyyâtı ve ziyâret hâtırasıdır.*” “*Resimsi ve misâfirperver Polonez Çiftliği sakin ve normal ve verimlilik dolu hayatında yeniden görmek için çok hararetle bir istek.*”¹²⁷

Hatıra evinin bir diğer konukları Beykoz Taharri Komiseri Asım ve Taharri Komiseri Muavini Ali'dir. Kendileri aynı gece Wincenty Ryzy'nın evine konuk olmuşlar ve hatıra defterine şöyle yazmışlardır:¹²⁸

“Polonez Köyü'nde dört sene mütemâdi sûrette ifâ-yı vazife etdim. Köyün halkından görmüş olduğum muhabbet ve hamiyet unutulmaz bir derecede olduğundan ve dâimâ kendileriyle dost olmağı arzu eylediğimden iki seneyi mütecâviz bir zamandır berây-ı vazife hasbe'l-meşgûliyet gelemediğim ufak köyçeğize geldim. Köyün bi'l-cümle halkından görmüş olduğum iltifâun medyûn-ı şükrânıyım. Husûsuyla geceyi Mösyö Vinçenty'nin mahdûmu Mösyö Pojdet'in da'veti ve Mösyö Kajot'un mihmân-nüvâzilikle hanesine misâfir edildim. Derhâl peder-i muhteremleri Mösyö Vinçenty odama geldi hakikaten bir dost ve beni sevdiğini göstermiş olduğu hüsn ü kabul ile isbât etdi. Hulâsa-i kelâm peder-i muhteremlerine ve mahdûmlarına ailesine teşekkürâtımı takdim ederek şu satırları karaladım Bâki uhuvvet ve meveddet.

Fi 19 Eylül sene [1]332. Beykoz Mıntıkası Taharri memuru Asım”

“Refiklerimden Asım Efendi'nin kadim dostu olan Mösyö Vinçenti hânesinde bu gece misafir edildik. Gerek kendilerinden ve gerekse mahdûmlarından ve ailâtundan görmüş olduğumuz hüsn ü kabul ve ibrâz etmiş oldukları eser-i nezâketden dolayı hakikaten ve cidden kendilerine arz-ı minnetdâri eylerim. Ez-cümle refikim Asım Efendi ile olan muhabbet ve hamiyetleri cidden takdike sezâ olmağla beraber ebedi kalması temenniyyâtıyla hatm-i güftâr eyler ve şu varak-pâre bir hâtıra-i muhabbet ve uhuvvet olmak üzere tahrir eylerim, efendim.

Fi 19 Eylül sene [1]332.

Mekteb-i Hukûk'dan me'zûn
Beykoz Taharri Komiseri Muavini Ali”

Aynı yılın Ekim ayında hatıra evine birçok kişi gelir. Bunlardan bir yabancının Türkçe Latin harflerle yazdığı 16 Ekim tarihli cümlesi oldukça ilginçtir ve gelen yabancı konukları Polonezköy'e çeken bir noktaya işaret eder: “*Burda domus war m?*”

¹²⁷ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 5-6. Aynı kişi 23 Eylül ve 16 Ekim'de tekrar Polonezköy'e gelmiştir. bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 9, 16.

¹²⁸ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 12-13.

ve altında “*War!*”, ve yanına Lehçe “*Jak?*” Yani “Nasıl?”¹²⁹ Aynı ayın 23’ünde buna dair bir başka Almanca notla mevzu devam ettirilir: “*Domus sohbeti devam ettiriliyor. Domus var mı?*” cevap: “*İnşallah?*”¹³⁰

Aynı ay hatıra evine konuk olan Beykoz Jandarma Kumandanı da aynı şekilde iyi dileklerini teşekkürlerini hatıra defterinde ifade etmek istemiştir:¹³¹

“Beykoz'a yeni ta'yin olmağım hasebiyle karakol ve kurâyı tefüşe çıktım. Esnâ-yı tefüşde; Polonez'e de uğradım. Bu köy hakikaten pek latif her cihetden âsâr-ı medeniyet meşhûd. Bi'l-hâssa Viçenti Efendi'nin hânesinde görmüş olduğum rağbet ve hürmet buna inzimâm edince bu köyden daha doğrusu Viçenti Efendi'den ne kadar memnûn kaldığımı ve kendilerine ne sûretle teşekkür edeceğimi bilemiyorum.

Fi 12-13 Teşrin-i Evvel [1]332.

Beykoz Jandarma Kumandanı”

1916-1920 yılları arasında deftere Almanca ve Fransızca kaleme alınan hatıra ifadeleri Osmanlı vatandaşları kadar yabancıların, İstanbul'un diplomatik çevrelerinin buraya sıkça geldiğini göstermektedir.¹³² Ayrıca işgal altındaki İstanbul'da bulunan yabancı askerlerin de ziyaret mekanı olarak Polonezköy'ü seçtikleri görülür.¹³³ Mesela W. Gillespie adlı Glazkov 5. Batarya Bölüğü'nden bir İngiliz asker 23 Mayıs 1920'de buraya gelmiştir. 1935'te bu evde kalan Harry ise deftere kaldığı odanın resmini çizer.¹³⁴ Türkiye vatandaşlarından 1937'de bu eve gelen Nebahat, Osman Hüsnü, Fasiha ve Mediha ise ilk kez geldikleri bu köye duydukları beğeni ve tekrar gelme isteklerini belirtmişlerdir.¹³⁵ Hatıra defterinden seçilen bu notlar Polonezköy'ün ziyaretçilerinin köyden duyduğu memnuniyeti göstermektedir.

SONUÇ

Farklı bir ülkeye göç ederek yeni bir vatan ve mekânda hayatlarını idame ettirmek zorunda kalan Lehlerin bu esnada yaşadıkları olaylar yukarıda görüldüğü üzere oldukça ilginçtir. Geldikleri devletin yani Lehistan'ın bağımsız bir devlet olmayışı, devletlerini ortan kaldıran komşularının İstanbul'da dahi üzerlerinde vatandaşlık iddia etmesine yol açmıştır. Hangi ülkeye neye dayanarak tabi oldukları bir muam-

¹²⁹ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 15.

¹³⁰ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 17.

¹³¹ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 18.

¹³² Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 14-17.

¹³³ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 1, s. 11, 17.

¹³⁴ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 6, s. 95.

¹³⁵ Bkz. *Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, cz. 6, s. 96. Ayrıca köyün geçmişten günümüze renkli bir panoramasının sunulduğu bir çalışma olarak bkz. Akgün Akova, *The Eagle Under the Crescent and the Star, Polonezköy*, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul 2010.

ma haline gelen Polonezköylülerden bazılarının diğer ülke vatandaşlıklarını vergiden muaf olmak için tercih ettikleri görülmektedir. Polonezköylü Lehlerin günümüzdeki statülerine kavuşmaları bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere çok uzun bir süreyi gerektirecektir. Köyün mamur hale getirilmesi ise kolay aşamalardan geçmemiştir. Yine Polonezköy'ün merkezden uzak oluşu dolayısıyla ve İstanbul'un savaş ve işgal zamanlarında birtakım asayiş sorunları yaşanmıştır. Her şeye rağmen "İstanbullu Lehler" Lehistan'dan uzakta kendi dillerini konuşup dinlerini yaşayabildikleri yeni "küçük bir Polonya" kurabilmişlerdir. Bu çalışmaya köyün tarihinin ilk zamanları konu edilmiştir. Köyün simgesi Zofia Teyze'nin evine gelen ziyaretçilerden Polonezköylülerin misafirperverliği ve köyün tabiatının güzelliği anlaşılmaktadır. Günümüzde popüler bir tatil mekânı olan Polonezköy'de Polonyalılardan çok köyün turistik çekiciliği dolayısıyla buraya yerleşmiş Türkleri görmek mümkündür. Lâkin çalışmaya konu edilen dönemde köy henüz Polonyalılarındır.

KAYNAKLAR

Arşivler

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (B. Czart.)

Rękopis (rkps) 5492: 397-400

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul (BOA)

Babıali Evrak Odası

BEO, 245/18334, 1068/80093, 1646/123391, 1698/127286, 2391/179301, 2445/183338, 2454/184039, 2481/186021, 2496/187148, 2845/213315, 2876/215656, 2881/216045, 2883/216215, 2889/216651, 2901/217510, 2991/224299, 3366/252400, 3530/264749, 3862/289619, 4276/320636, 4637/347729, 4669/350139

Dahiliye

DH, İD, 162-2/27

DH.İ.U.M, 3-5/5-08, 10-3: 2/62, 19-21/1-40

DH.EUM.3.Şb, 16/36

DH.EUM.5. Şb, 7/24

DH EUM 6. Şb, 34/50; 34/59, 39/55, 46/6

DH.EUM.AYŞ, 8/87, 10/12, 11/62, 14/80, 20/88

DH.EUM.ECB, 19/20

DH.EUM.KADL, 9/48, 14/25

DH.KMS, 56-1/40

DH.MKT, 6/15, 101/36, 773/48, 1130/56, 2155/10, 2181/109, 2525/150, 2526/1

DH.MTV, 24/75

DH.SN.THR: 18/62

Hariciye

HR.İM, 62/50

HR. HMŞ.İŞO, 101/61, 206/10

HR.SYS, 2346/25

İrade

İ.AS, 54/2

İ.DH, 1306/5

İ.MMS, 136/11, 175/23

MF.MKT, 290/17

Şura-yı Devlet

ŞD, 71/22, 366/36, 821/11, 2383/5, 2788/26

Yıldız Perakende Evrakı

Y.PRK.ŞH, 4/1

Y. PRK. ZB. 27/39

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı

Y. MTV, 77/106, 294/43

Zabtiye

ZB, 55/66, 319/28, 374/87, 374/99, 475/3, 478/79, 709/15

Diğer Yayınlar

Akova, Akgün, *The Eagle Under the Crescent and the Star, Polonezköy*, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul 2010.

Anafarta, Nigar, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, [y.y.], İstanbul 1979.

Antonowicz-Bauer Lucyna, "Polonezköyü (Adampol) Tarihi", *Polonezköyü* içinde, ed. Lucyna Antonowicz-Bauer, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul 1990, ss. 9-44.

Ar, Bilge, *İşgal Altındaki İstanbul'da Kentsel ve Mimari Ortam*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

- Beydilli, Kemal, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien*. München 1976.
- , *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1984.
- , “Sadık Mehmed Paşa”, *DİA*, c. 5, 2008, ss. 397-398.
- Cichocki, Dariusz, Godzińska, Marzena, *Adampol-Polonezköy między polskością a tureckością; monografia współczesnej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
- Dziewanowski, M. H., “1848 and Hotel Lambert”, *Slavonic and East European Review*, 26/67, 1948, ss. 361-373.
- Dom Coci Żosi Księga Pamiątkowa*, haz. Ambasada RP w Ankarze, Ankara 2000.
- Dom Pamięci Żofii Ryży*, opr. Jolanta Adamska, Rada Ochrony Pamięci Walk i Mięczeństwa, Warszawa 2004.
- Dopierała, Kazimierz, *Adampol – Polonezköy. Z dziejów Polaków w Turcji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1983.
- , “Polacy w Turcji Osmańskiej”, *Wojna i Pokój, Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku* içinde, Muzeum Narodowe, Stambuł, Warszawa 2000.
- , “Adampol – Polonezköy”, *Wojna i Pokój, Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku* içinde, Stambuł, Muzeum Narodowe, Warszawa 2000, ss. 81-83.
- Duker, Abraham G., “Jewish volunteers in the Ottoman-Polish Cossack Units during the Crimean War”, *Jewish Social Studies*, 16/3, s. 203-218.
- Gasztowtt, Tadeusz, *La Pologne et l’Islam*, Paryż 1907.
- , *Turcja a Polska*, Drukarnia Polska a Reiffa, Paryż 1913.
- vel Grajewski Radosław Paweł Żurawski, *Działalność księcia Adama Jerzego Czartoryskiego w Wielkiej Brytanii (1831-1832)*, Warszawa, Semper 1999.
- , *Wielka Brytania w “dyplomacji” księcia Adama Jerzego Czartoryskiego wobec kryzysu wschodniego (1832-1841)*, Semper, Warszawa 1999.
- Gümüş, Musa, *1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh ve Macar Mültecileri’nin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- Gümüş, Musa, “Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) ve Osmanlı Devleti’nde Kazak Süvari Alayı”, *Turkish Studies*, sy. 5/3, 2010, ss. 1366-1370.

- Kołodziejczyk, Dariusz, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Brill, Leiden 2000.
- Konarska, Barbara, *W kręgu Hotel Lambert, Władysław Żamoyski w latach 1832-1847*, Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1971.
- Lewak, Adam, *Dzieje emigracji Polskiej w Turcji 1831-1878*, Nakł. Instytutu Wschodnio, Warszawa 1935.
- Ławski, Jarosław, "Marseille-Istanbul. The forgotten mediterranean journey of Adam Mickiewicz", *Mickiewicz-Turcja-Europa* içinde, red. Joanna Pietrzak-Thébault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficyna Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012, s. 117-123.
- Łątka, Jerzy Stanisław, *Adampol – Polska wieś nad Bosforem*, Klub Przyjaciół Turcji, Kraków 1992.
- , *Polonezköy Adampol: Cennetten Bir Köşe*, çev. Nalan ve Antony Sarkady, Türkiye Dostları Derneği, İstanbul 1992.
- , *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2005.
- Masłowski, Michel, "La mort de Mickiewicz", *Mickiewicz – Turcja- Europa* içinde, red. Joanna Pietrzak-Thébault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficyna Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012, s. 133-146.
- Mickiewicz-Turcja-Europa*, red. Joanna Pietrzak-Thébault, Muzeum Literatury Adama Mickiewicza w Warszawie/Oficyna Wydawnicza "Errata", Warszawa 2012.
- Nazır, Bayram, *Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007.
- Nowak, Agata, *Adampol – Polonezköy- polska osada w Turcji jako ilustracja stosunków polskotureckich w XIX i XX wieku*, Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych, Wydział Studiów Międzynarodowych i Dyplomacji, Praca Magisterska, Łódź, 2010.
- Piwnicki, Grzegorz, *Polacy wojskowi i zesłańcy w carskiej armii na Kaukazie w XIX i na Początku XX wieku*, Wydawnictwo Adam Marszawek, Toruń 2001.
- Reychman, Jan, "Gasztowtt, Tadeusz" *Polski Słownik Biograficzny*, Tom VII, Ossolińskich, Kraków 1958.
- Skowronek, Jerzy, *Sprzymierzeńcy Narodów Bałkańskich*, PWN, Warszawa 1983.
- Şaşmaz, Musa, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri*, Altın Post Yay., Ankara 2013.

- Temizkan, Abdullah, "Lehistanlıların İstanbul'da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya'ya Lejyon Gönderme Girişimleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 28, 2007, ss. 363-393.
- , "Albay Teofil Lapinski ve Lehistan Lejyonunun Kafkasya'daki Faaliyetleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. X, sy. I, 2010, ss. 149-171.
- Teslar, Józef Andrzej, "Unpublished Letters of Adam Czartoryski and Władysław Zamoyski to Lord Dudley C. Stuart and Earl of Harrowby, 1832-1861", *Slavonic and East European Review*, 29/72, 1950, ss. 153-176.
- Topaktaş, Hacer, *Osmanlı Sefâretnâmeleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2005.
- , "Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarihyazımında Türkler ve Türkiye", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (TALİD) C.8, sy. 15, İstanbul 2011, s. 537-590.
- , *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri : Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2014.
- Ziółkowski, Paweł, *Adampol (Polonezkeu), Sancakciyan Basimevi, İstanbul 1922*.
- , *Adampol (Polonezkiej) Osada Polska w Azji Mniejszej-Żapiski historyczne*, Nakł. Autora i Adama Dochody, Ponzań 1929.
- , *Adampol-Polozkeu. Colonie poloneise en Asie-Mineure notes historiques*, ISIS, İstanbul 1989.

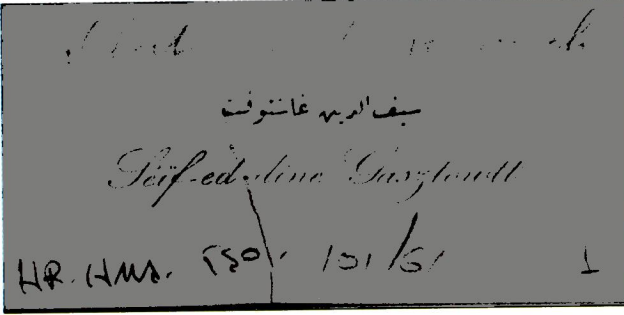
EK – I. Aralık 1914'te Farklı Ülke Vatandaşı Olan Polonezköylülerin Listesi (BOA, DH.EUM.5. Şb, 7/24)

Aded	Hâne Numrosu	Esâmî	Sinni	Tebaa'ası	Mülâhazât
1	27	Müteveffâ Yozef oğlu Vinçi Rji	80	Rusya	Rus Sefârethânesi'nden verilen ikâmet tezkiresi yedinde mevcûddur.
1	"	Zevcesi Sofiçe	65	"	" "
1	"	Oğlu Kazmir	29	"	" "
1	"	Diğeri Yozef	27	"	" "
1	"	Diğeri Çıslaf	23	"	" "
1	"	Kerîmesi Ogenna	20	"	" "
1	"	Diğeri Roşa	10	"	" "
1	"	Diğeri Eleni	13	"	" "
1	"	Mahdûmu İstatsilay	31	"	" "
1	"	Mahdûmunun zevcesi Halmina	25	"	" "
1	"	Mahdûmunun kerimesi Mariya	25	"	" "
11	Yekûn				
1	28	Eftay oğlu Yaşko	49	Rusya	Rus Sefârethânesi'nden verilen tezkire yedindedir.
1	"	Zevcesi Todorîçe	33	"	
1	"	Kerîmesi Yanenpa	16	"	
1	"	Diğeri Vanda	15	"	
1	"	Diğeri İrvarde	11	"	
1	"	Diğeri Silvistre	9	"	
1	"	Diğeri Kamice	2	"	
1	"	Diğeri oğlu Hazik	9	"	
1	29	Kmesk oğlu Eftay Kmesk	100	Rusya	Rus Sefârethânesi'nden verilen ikâmet tezkiresi yedindedir.
1	"	Zevcesi Elizabet	85	"	
1	"	Oğlu İstaslaf	30	"	Vefât
3					
1	22	Maturoğlu? Ludvig Yakovski	65	Fransız	

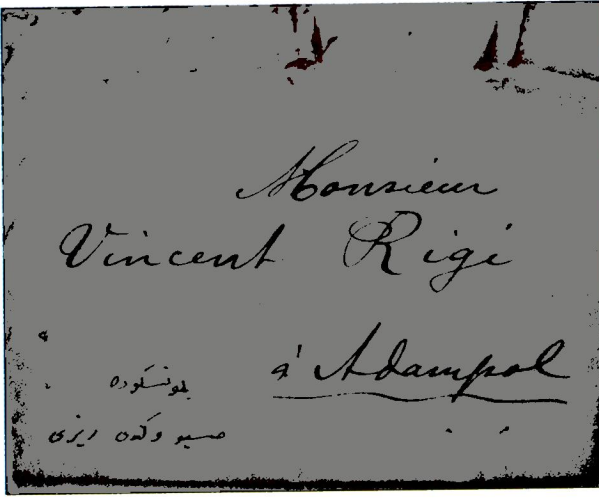
1	"	Zevcesi Margaride	55	"	Fransız tebaa'asından
1	"	Mahdumu Edvard	21	"	
1	"	Mahdumu Ludvig	7	"	
1	"	Kerimesi Feymon	25	"	
5					
1	30	Yani Dohorşimek	53	Rusya	Rus Sefârethânesi'nden verilen tezkiresi yedindedir.
1	"	Zevcesi Nekla	45	"	
1	"	Yani Dohorşimek oğlu Adam	23	"	
1	"	Diğeri Leopold	4	"	
1	"	Kerimesi Evra	22	"	
1	"	Diğeri Elizabet	17	"	
6					
1	32	Ludvig Yozef	34	Fransız	Fransız
1	"	Zevcesi Margalena	30	"	
1	"	Frederik	1	"	
1	"	Rigmond	6	"	
1	"	Kerimesi Elizabet	0	"	
1	"	Diğeri Lodoviz	0	"	

Ashna mutâbıkdır.
Fî 18 Teşrîn-i Sâni sene [1]330.

EK – II. Tadeusz Gasztowt'un Kartviziti (BOA, HR. HMS.İŞO, 101/61)

EK – III. Wincenty Ryży'nm Dilekçe Zarfi (BOA, DH.MTV, 24/75)

EK- IV. Kont Ostroróg ve Beraberindekilerin Protesto Esnasında Açtığı Pankart (1893) (BOA, DH.MKT, 773/48)

EK - V. Polonezköy'de Artan Hırsızlık Suçlarına Karşı Kolluk Kuvvetlerinin Artırılmasına Dair Yazı (1920) (BOA, HR.SYS, 2346/25)

